

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Матласевич Оксани Володимирівни
«Психологія розвитку педагогічних здібностей у контексті
культурно-історичної парадигми українських вищих навчальних
закладів XVI-XVIII століття»,
представлене на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук за спеціальністю
19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Сучасний соціокультурний простір відзначається динамічністю та швидкоплинністю, оскільки стрімкий темп науково-технічного розвитку, спричиняє значні зміни у всіх сферах людської діяльності, зокрема й в освітній сфері. Неухильно зростає потреба у підготовці педагогічних працівників, які здатні творчо розв'язувати різноманітні нагальні проблеми, конструктивно працювати в динамічних умовах життя, ефективно застосовуючи увесь свій професійний потенціал. Необхідність своєрідної антропоцентричної переорієнтації системи освіти актуалізує низку проблем освітнього характеру, пов'язаних з пошуком можливостей «пробудження» унікального потенціалу особистості педагога, його розкриття та оптимального втілення у педагогічній діяльності на основі загальнолюдських цінностей та інтересів.

Освітні реформи та відповідно зміни, які зараз переживає Україна, вимагають «перезавантаження» усього освітнього простору. Нові виклики у вимірі конкурентоспроможності ЗВО, проблеми у реалізації інновацій концепції «Нова українська школа», дискусія щодо професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів», «Вчитель закладу загальної середньої освіти» тощо вимагають переосмислення психолого-педагогічних традицій для виокремлення ефективних чинників розвитку професійних здібностей педагогів. Таким чином, актуальність дисертаційного дослідження Матласевич Оксани Володимирівни визначається особливим

статусом проблеми розвитку педагогічних здібностей крізь призму історичного досвіду.

Загалом, наукове дослідження має практичне спрямування, відповідає запитам реформування нової української школи та пропонує новий погляд на вирішення проблеми розвитку педагогічних здібностей у контексті духовної парадигми психології. Вважаємо, що незважаючи на достатню розробленість проблем педагогічних здібностей, педагогічної компетентності, ефективності педагогічної діяльності, авторці вдалося прокласти свій власний шлях на цій непростій ниві та створити досить оригінальне, змістове та своєчасне для психологічної науки дослідження. Ми вбачаємо також додатковий аспект щодо актуальності і водночас теоретичної значимості дослідження, а саме: робота виконана на межі декількох наукових галузей – педагогічної психології, історичної психології, педагогіки, акмеології.

Звернемось до аналізу змістового аспекту дисертації. Як відомо, від дисертаційних досліджень докторського рівня вимагають не лише висвітлення окремих аспектів актуальної наукової проблеми, але й глибокого проникнення у сутність досліджуваних явищ на рівні побудови психологічних конструктів, їх відображення у теоретичних моделях, систематизації, верифікації та концептуалізації одержаних даних.

Доцільно відзначити, що дисертантці вдалося досить ґрунтовно, виважено, у чіткій логічній послідовності визначити та розкрити основну концептуальну ідею дослідження, відповідно до якої педагогічні здібності розуміються як система властивостей особистості, що має визначену компонентну структуру (дидактичний, організаційно-управлінський, комунікативно-експресивний, креативно-пізнавальний, метакогнітивно-рефлексивний та духовно-моральний компоненти), які актуалізуються та експлікуються у певних педагогічних ситуаціях, закріплюються у структурі особистості і забезпечують успішне виконання педагогічної діяльності.

З огляду на недостатньо розроблений контекст досліджуваної проблеми, авторкою досить чітко і логічно визначено об'єкт, предмет, мету дослідження, а також окреслено науково-прикладні завдання, які цілісно охоплюють змістово-функціональну семантику роботи. Задля досягнення поставлених завдань у роботі цілком доцільно використано низку теоретичних, емпіричних, статистичних та формувальних методів наукового пізнання. Дослідження здійснене на репрезентативній вибірці педагогів, а валідність обраних методів для реалізації завдань дослідження дозволили отримати важливі результати щодо особливостей розвитку педагогічних здібностей на етапі післядипломної освіти, які мають незаперечне значення для психологічної теорії і педагогічної практики.

У першому теоретичному розділі дисертації **«Теоретико-методологічні ракурси психології педагогічних здібностей»** представлено детальний аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду дослідження психологічних аспектів проблеми. Авторці вдалося досягти продуктивного теоретичного синтезу результатів розгляду складного багатоаспектного явища педагогічних здібностей, розкрити його психологічний зміст у співвідношенні з іншими дотичними категоріями (професійно-важливими якостями педагога, педагогічною компетентністю та ефективністю педагогічної діяльності). Проведений аналіз взаємозв'язку педагогічних здібностей із іншими суміжними поняттями дав підстави для висновку про те, що основою для появи та розвитку педагогічних здібностей є здатності людини, як потенційні властивості, що й демонструє рисунок 1.1. у даному розділі роботи. Структуру педагогічних здібностей охарактеризовано як сукупність елементів, що перебувають у тісних зв'язках між собою, що забезпечують збереження основних властивостей цього феномену у процесі різних зовнішніх і внутрішніх змін і є єдиним цілим.

У другому розділі роботи **«Проблема розвитку педагогічних здібностей у психології»** авторка розглядає розвиток педагогічних

здібностей у вимірі змін, які можна зафіксувати як перетворення їхнього змісту (усвідомленості, деталізованості, диференційованості тощо) та структури (перетворення характеру і числа взаємозв'язків між компонентами) під впливом різних умов та чинників. Презентуючи загальну схему розвитку педагогічних здібностей, авторка наголошує на їх тісному зв'язку із особистісним і духовно-ціннісним ростом. У зв'язку з цим вона виділяє зовнішні, реактивні (операційно-діяльнісні та соціальні) і внутрішні, проактивні чинники (особистісні та духовно-ціннісні) розвитку педагогічних здібностей. Цікавим, на нашу думку, є результат опитування (анкетування) батьків та учнів, поведений з метою виявити запити споживачів освітніх послуг щодо особистісних і професійних якостей педагогів. Це дозволило спрямувати подальше дослідження у напрямку вивчення педагогічних здібностей крізь призму духовності педагога, чия діяльність безпосередньо пов'язана зі служінням людям й проявом гуманності, та сконцентрувати увагу на аксіологічному підході, як найбільш методологічно виправданому щодо розвитку педагогічних здібностей. У визначенні критеріїв розвитку педагогічних здібностей наголошено на системному підході, який на думку авторки є перспективним до визначення професійної успішності педагогів. Визначаючи успішність професійної діяльності педагога, авторка презентує свою класифікацію педагогів за зовнішніми та суб'єктивними ознаками успіху (рис. 2.3, 2.4), а також обґрунтовує рівні та критерії розвитку педагогічних здібностей, що є досить цінним елементом роботи у практичному аспекті.

Третій розділ **«Педагогічні здібності в контексті культурно-історичної парадигми українських закладів вищої освіти XVI – XVIII століття»** присвячено аналізу розвитку педагогічних здібностей у контексті культурно-історичної парадигми Острозької та Києво-Могилянської академії XVI – XVIII століття, який дозволив авторці вичленити ідеї просвітників, що мають значення для розвитку педагогічних здібностей і можуть оптимізувати

цей процес. Авторка презентує християнсько-релігійну парадигму духовності як основи розвитку педагогічних здібностей у працях Герасима та Мелетія Смотрицьких, Клірика Острозького, Василя Суразького, розкриває діалогову позицію як умову розвитку педагогічних здібностей (на прикладі полемічних творів К.Саковича), концепцію «дієвої любові» (на прикладі праць Петра Могили) та концепції педагогічної відповідальності (у творах І.Гізеля); зосереджує увагу на ролі цілеспрямованої активності на основі моралі та моральності у розвитку педагогічних здібностей (на прикладі творчості Сильвестра Кулябки, Мануїла Козачинського, Феофана Прокоповича, Сильвестра Ляскоринського). Теоретичний аналіз проблеми, підкріплений психологічним аналізом культурно-історичної парадигми українських вищих навчальних закладів XVI – XVIII століття, дав підстави авторці виділити та наповнити конкретним змістом у структурі педагогічних здібностей духовно-моральний компонент, та припустити, що розвиток педагогічних здібностей можливо здійснювати через духовно-сміслову детермінацію. Продуктивною є розробка та обґрунтування теоретично-концептуальної моделі розвитку педагогічних здібностей, яка надалі виступила підґрунтям для розробки відповідної експериментальної програми.

Цілеспрямованість пошуку, наукова ерудиція, творчий підхід здобувачки сприяли тому, що у четвертому розділі – **«Емпіричне дослідження рівневих та структурних особливостей педагогічних здібностей»** – Оксана Володимирівна на належному науковому рівні обґрунтовує комплексну програму емпіричного вивчення структурно-компонентного складу педагогічних здібностей, критерії та показники рівнів розвитку педагогічних здібностей та детально аналізує рівневі характеристики та структурно-компонентний склад педагогічних здібностей, що узагальнено демонструє на рисунках та у таблицях. Проведений аналіз дав можливість науковиці скласти «психологічні профілі» різних груп педагогів, підтвердити існування статистично значимих міжгрупових відмінностей у показниках

досліджуваного феномену, встановити статистично значимі відмінності у факторній структурі педагогічних здібностей викладачів ЗВО, учителів предметів загального циклу та вчителів предметів духовно-морального спрямування, а також встановити зміни у структурі педагогічних здібностей залежно від стажу. Одержані результати, зокрема відсутність дидактичного компонента в структурі педагогічних здібностей учителів предметів загального циклу та креативно-пізнавального компонента – у викладачів ЗВО, домінування факторів емоційного вигорання і деперсоналізації у комунікативно-експресивному компоненті вчителів предметів загального циклу, виявлені відмінності у духовно-моральному компоненті вчителів предметів духовно-морального спрямування та викладачів ЗВО, виокремлення провідного для всіх досліджуваних педагогів метакогнітивно-рефлексивного компоненту тощо стали основою в оптимізації програми професійного розвитку педагогів, презентованої у п'ятому розділі.

П'ятий розділ – **«Використання християнсько-психологічних ідей викладачів українських закладів вищої освіти XVI-XVIII століття у розвитку педагогічних здібностей»** – присвячено обґрунтуванню програми розвитку педагогічних здібностей у вимірі діяльнісного, суб'єктного та акмеологічного підходів та демонстрації динаміки розвитку педагогічних здібностей у процесі реалізації експериментальної програми. Результати, отримані в процесі апробації авторської програми розвитку педагогічних здібностей доводять її ефективність, оскільки показники прагнення до саморозвитку зросли у всіх групах педагогів. Все це, безумовно, заслуговує на схвалення як творче досягнення дисертантки.

Окремо варто відзначити, що достовірність одержаних дослідницею даних забезпечена застосуванням адекватних методик та методів математичної статистики, копітким аналізом емпіричних результатів та їхньою досить плідною якісною інтерпретацією. Змістові теоретико-

емпіричні лінії дисертації викладено аргументовано та відзначаються доказовістю і переконливістю.

Отже, вцілому можемо констатувати, що наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає у проведенні цілісного теоретико-експериментального дослідження проблеми розвитку педагогічних здібностей у контексті культурно-історичної парадигми українських вищих навчальних закладів XVI – XVIII століття; авторкою операционалізовано поняття педагогічних здібностей, конкретизовано реактивні та проактивні чинники їх розвитку, визначено сутнісно-змістове наповнення духовно-морального компоненту педагогічних здібностей, обґрунтовано рівні, критерії та показники розвитку досліджуваного явища, емпірично доведено, що системотвірними компонентами у структурі педагогічних здібностей є метакогнітивно-рефлексивний та духовно-моральний.

Результати дослідження мають вагому практичну значущість. Теоретичні положення та практичні висновки дисертації дозволили концептуально збагатити навчальні програми з педагогічної психології, психології професійної Я-концепції, диференціальної психології, психодіагностики та можуть використовуватися в процесі професійної підготовки учителів предметів духовно-морального спрямування в системі післядипломної освіти.

У загальних висновках роботи цілісно представлені на достатньому рівні узагальнення сутнісні аспекти проблеми, що вирішувалася. Автореферат, публікації автора відповідають змісту дисертації та відображають основні положення дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота пройшла відповідний рівень апробації на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових заходах, на засіданнях кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія».

Дисертаційне дослідження вирізняється не лише багатством експериментально обґрунтованих результатів, їх чітким теоретичним

узагальненням, але й висвітленням питань, що можуть скласти самостійну перспективну лінію дослідження проблеми розвитку педагогічних здібностей.

Дисертаційне дослідження Матласевич Оксани Володимирівни відзначається науковою цілісністю і завершеністю, однак вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження і побажання:

1. Важливою видається спроба авторки дослідити проблемні питання саморозвитку педагогів, що надає особливої актуальності і практичної значущості роботі. Вважаємо, що саме цій проблематиці у вимірі акмеологічного підходу, згідно до якого саморозвиток є механізмом акмеологізації особистості, в теоретичній частині праці приділено недостатньо уваги.

2. Цікавими є думки щодо місії і покликання педагога, як умови розвитку педагогічних здібностей, що демонструє теоретично-концептуальна модель розвитку педагогічних здібностей. Зважаючи на це, автору у своїй роботі варто було б більшою мірою висвітлити даний аспект дослідження, зокрема прописати, яким чином вдалося реалізувати етап усвідомлення власної місії педагогом.

3. У підрозділі 5.1 описано програму розвитку педагогічних здібностей, яка розроблена як комплекс семінарів, вправ, рольових ігор та тренінгових процедур. На нашу думку, у роботі недостатньо уваги приділено опису зазначених форм роботи та процедури їх застосування.

4. На наш погляд, представлене дослідження значно виграло б, якби авторка для підсилення дискусії в емпіричній частині праці презентувала результати сучасних досліджень у цьому напрямі.

І все ж, вказані недоліки ніяк не применшують позитивного враження від роботи, не зменшують цінності й наукового рівня дисертації, яка є вагомим внеском у поглиблення психологічних уявлень щодо розвитку педагогічних здібностей. Дисертаційний матеріал викладено аргументовано,

відзначається доказовістю і переконливістю. Оформлення дисертаційної роботи відповідає вимогам до відповідних наукових робіт, затверджених постановою КМУ №567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 р. та №1159 від 30.12.2015 р.). Зміст автореферату відображає основні положення дисертації.

Усе вище зазначене дозволяє констатувати, що дисертація Матласевич Оксани Володимирівни «Психологія розвитку педагогічних здібностей у контексті культурно-історичної парадигми українських вищих навчальних закладів XVI-XVIII століття», подана на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія, є цілісною, завершеною, самостійною працею, має очевидну наукову і практичну значущість, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

перший проректор, доктор
психологічних наук, професор, завідувач
кафедри вікової та педагогічної психології,
Рівненського державного
гуманітарного університету

Р.В.Павелків

